

Építész a kőfejtőben Architect in the Quarry

Tanulmányok
Dávidházi Péter
hatvanadik születésnapjára

Studies Presented to
Péter Dávidházi
On His Sixtieth Birthday

Szerkesztette / Edited by:

HÍTES Sándor
TÖRÖK Zsuzsa

rec.iti
Budapest • 2010

A kötet megjelenését az
MTA Irodalomtudományi Intézete és a
Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

A borító Adam Friedrich Oeser *Sokrates meißelt die drei Grazien*
(Szókratész kőbe faragja a három gráciát) című metszete alapján készült.
A metszet Johann Joachim Winckelmann *Gedanken über die Nachahmung der
griechischen Werke in der Malerei und Bildhauerkunst* című értekezésének első,
1755-ös kiadásában jelent meg először.

© szerzők, 2010

ISBN 978-963-7341-87-8

Kiadja a *rec.iti*,
az MTA Irodalomtudományi Intézetének
recenziós portálja ► <http://rec.iti.mta.hu/rec.iti>
Borítóterv:

Fórizs Gergely ötlete nyomán Csörsz Rumen István
Tördelte: Hegedüs Béla

MEZEI MÁRTA

Héraklész 13. munkája

Jól van Héraklész – szóla Eurystheus – teljesítetted a 12 munkát, a mindegyiknél nehezebbet is, nem kis megpróbáltatások árán leszálltál az alvilágba,¹ és felhozta onnan élve a három kutyafejű, sárkánykígyófarjú Kerberoszt; munkáid során megölted a sebezhetetlen némeai oroszlánt, a lernei hydrát; kiszolgáltattad nekem a Stymphalis mocsár ércclábú, ércollú, ércsőrű, emberevő madarait, Diomedes embereket pusztító lovait, Geryones mindent felfaló, bíborszínű teheneit, és elvégezted a többi feladatod is. Mert arra születél te, legjelesebb hős, hogy az ártó lényektől, a szörnyektől megtisztítsad a földet, s hogy az olymposi rend fenntartója légy a világban. Sok nagy tettet közben magad is sokat túrtél és még sok jót tettél oroszlánszívű hős. Megszabadítottad láncaitól Prometheust, lenyilaztad a máját tépő sást; megszabadítottad Thébait a sanyargató adószedőktől. És nem vagy nyereségvágyó, nem vagy hatalomvágyó. Hiszen elhozta és átadta nekem Artemis szent állatát, az aranyszarvú keryneai szarvast, meghozta a csodálatos krétai bikát és végül bemutatván előttem a félelmetes Kerberoszt, visszavitted az alvilágba Plutonnak, pedig mind megtarthattad volna te, legyőzhe-

¹ Az alvilágba csak azok juthattak be, akiket beavattak az eleusisi misztériumokba; ehhez viszont az kellett, hogy Héraklész több próba után megtisztuljon bűneitől. S amíg Plutonhoz ért, még több kaland, megpróbáltatás várt rá, így találkozás Gorgóval, birkózás az alvilág teheneinek őrzőjével, és még sok minden más.

tetlen; visszaadtad a téged segítő Helios aranyserlegét; jutalmul nehéz vándorlásaidért, kitartásodért néked adtam a hesperisek aranyalmáit, de te, nagyszívű, Athénének ajándékoztad, aki visszavitte a hesperiseknek.

Ámde sok bűnt is elköveltél előző életedben és munkáid során. Már gyermekként, sértett dühödben megütötted, halálosan megsebesítettél agg tanítodat, Lynost; fékezhetetlen indulatodban összetörted Apollon szentélyében kedves tárgyait, mert Pythia akkor nem volt hajlandó jósolni neked. És ne feledd, hatalmas bűnért, családod elégetéséért² vezekelsz most nálam, s bár legelső vagy te erődben, engedelmeskedned kellett parancsaimnak. S bizony, feladataid közben is voltak nagy és embertelen vétkeid. Megölted Kheirost, vendéglátódat, az igazságos kentaurt; a téged segítő Iphiklos ellen fordultál hirtelen támadó haragodban, megölted őt és Hyppolitét, az amazonok királynőjét, hogy feladatod szerint elhozzad nekem övét, pedig ő önként felajánlotta neked; s messzi időkben is emlékezetes bűnöd, hogy bolyongásaid során kifogtad ekéjéből és vad éhségedben megsütötted és megetted egy szegény szántóvető bikáját, akinek nem volt eszköze ellenedben, csak káromkodni tudott veszteségén.³ Mérlegelnem kell még, hogy némely munkáidban segítségeid is voltak: a lernei hydra megölésénél öcséd fia, Augias istállójának kitakarításában az ő fia, s hogy ez utóbbiért még bért is kértél (amit ugyan nem kaptál meg), de kérdés, beszámítsam-e ezeket a 12 munka teljesítésébe? Persze tudom, hogy némely vétked elkövetésére a véletlen és az ármány vitt,⁴ de mindent átgondolván, íme halljad, mit határoztam. Végre kell hajtaniod még egy, 13. munkát,

² Héra örületet bocsátott Héraklészre, aki áldozati állatoknak vélte és tűzbe vetette gyermekeit és feleségét, Megairát. Mikor magához tért e szörnyű tett után, vezekelni akart. Pythiához fordult, aki akkor ígért megtisztulást számára, ha Eurystheushoz megy és teljesíti a tőle rendelt 12 munkát.

³ Héraklész kultuszában általában hangsúlyozódik földközeli, parasztos ereje, egyszerűsége a ruházatban, s kultuszához tartozott az is, hogy káromkodjanak, talán e tettének emlékére is.

⁴ Az igazságos kentaurt, Kheiront csak véletlenül találta el a kentaurokkal támadt harcban a lernei hydra vérébe mártott, mérgező nyílával. Hyppolite megölésére Héra ármánya vitte. Fölvette ugyanis egy amazon alakját és azt híresztelte, el akarják rabolni a királynőt; ebből nagy harc lett, ennek során ölte meg Hyppolitét és vette el övét, félvén, hogy azt majd idegenek szerzik meg.

mert hiába vagy fia a villámszóró Zeusznak, engedelmeskedned kell nekem. Mert nagy ellenséged van a főistenek között; mióta tud rólad, gyűlöl téged a tehénszemű Héra, aki csellel szerzett hatalmat számomra fölötted.⁵ Jósolták ugyan neked, hogy a 12 munka után halhatatlanságot nyersz, de a jóslatok csak jóslatok, olykor homályosak is. S bár tetteid és bűneidért vezeklő szenvedéseid, érdemeid alapján, lehetnél már az Olympos lakója, de mit ér az érdem, mit ér a jóslat az aranytrónján ülő Héra gyűlölete ellenében?

Halljad tehát, mi lesz a 13. munkád, amely talán még nehezebb, mint az utolsó. Mert most nem Gaia vagy az alvilág szörnyeit kell legyőznöd lebírhatatlan karoddal, hanem amazoknál is erősebbet – saját magadat. Arra ítélek, hogy izmaid ereje helyett a szellem bajnoka légy; lesz nehéz munkád, s ki vagy, félistent is próbára tevő feladatod elég. A bíborszínű teheneket űzve, a hesperisek titkos helyét keresve vándoroltál sokat a világban: szigeteken, Egyiptomban, Ázsiában (azt hallottam, hogy Európa és Lybia határán oszlopokat is állítottál emlékül), a Kaukázus hegyei között, a széles, nagy Karpatosz ormokon; sokat láttál, sok helyet, sokféle szokású (halászó, búzaevő) embereket ismerhettél meg. Válassz tehát közülük egy kis népet, amely sorsodhoz hasonlóan sokat szenvedett, sok csapást, sok próbát kiállt, de amelyben – talán éppen ezért – elevenen él a tehetségek szikrája. Állj közéjük, megmutatván kiválóságod először bajnoki próbákon, például a birkózásban – hiszen munkáid során is birkózással győzted le egy isten, Poseidon fiát, Eryxet. Látván személyed kiemelkedő nagyságát a gimnastikában, csodálni fognak téged, s szívesen választanak vezetőjüknek. Aztán már főként a szervezésben, az irányításban, a szellem gyarapításában kell megmutatnod nem pihenő erődöt. Papiroszok telerótt levelein teremts értékeket; tanítsd erre e kis nép fiait; alkoss szövetségeket, agórákat

⁵ Mikor közeledett Héraklész megszületésének ideje, Zeusz eldicsekedett az istenek előtt, hogy milyen nagyszerű fia fog születni. Héra azonnal cselet forralt: látszólag örvendve, megeskette Zeuszt, hogy a most születő gyermek uralkodni fog minden körülakó fölött. Aztán nyomban Argosba sietett, magával vitte a szülést intéző Eileithiát, hogy segítségével a királynő idő előtt szülje meg fiát, Eurystheust. Aztán sietve és boldogan újságolta Zeusznak, hogy íme, megszületett a gyermek, aki uralkodni fog földje minden lakója felett. Zeuszt pedig kötötte esküje, nem tehetett mást, mint hogy keserűen tudomásul vette az ármányt.

a vitákra; tarts rendet körükben, hogy kövessék az erényt, kövessék példádát, a próbákat kiálló erő önfegyelmét, a kitartást. S járj majd szerte a világban ekkor is, most főként hírvivőként. Ismertesd meg néped műhelyeit, munkáit, értékeit; mutasd meg azt is, hogy nem csupán testi erődben vagy kimagasló, hanem ezen új feladataidban s önmagad legyőzésében is. Lesz erre szükséged, többször is. Mert körülötted minden biztonnal lesznek olyanok, akik gáncsolnak, akik lekicsinylik roppant teljesítményeidet; akik rágalmaznak, de félvén erődöt, fölényedet, leginkább hátad mögött. S meg kell tanulnod azt is Héraklész, hogy nem indulataiddal, izmaiddal, hanem csupán a szellem erejével kell meggyőznöd ellenfeleidet, erő helyett türelemmel, egy pedagogosz fogásaival kell megvívnod csatáidat és összetartanod híveidet. Mert lesznek majd feltétlen híveid, segítőd, barátaid.

Teljesíteni fogod te ezt a munkát is Héraklész, hiszen fáradhatatlan vagy, s már sokszorosan bebizonyítottad, hogy meg kellett tanulnod az önmagát legyőzés nehéz erényét. Ámde jól vigyázz, mert ez csak egyik, talán könnyebbik fele annak, amit teljesítened kell. Ismerlek téged, oroszlánlelkű Héraklész, Zeusz sarja, féktelen vagy te mindenben, erőben, indulatban s a munkában is. Nem ismeresz korlátot, nem ismeresz akadályt, nem ismeresz mértéket a feladatokban, s nem mindig ismered fel önmagad határait sem. Nem figyelmeztettek vétkeid, amelyeket féktelenségből, jó embereid ellen követtél el, többször akaratod ellenére. Hajlamos vagy elfeledni, hogy nem csak a felleghajtó Zeusz sarja vagy, hanem a szépbokájú, de földi halandó, Alkméne fia is, félig ember tehát. Mi okon gondolod, hogy erőd az isteni eredetből fakadóan végtelen, s miért nem jut eszedbe, hogy emberként határaid vannak, éppen az emberi erő, az emberi test végesebb határai? A munkában való mérsékletet is meg kell tanulnod tehát, Alkméne fia, gazdálkodást hihetetlen nagyságú munkabírással, s beérned az emberekhez mért teremtés – így is bizvást kimagasló – eredményeivel. Hiszen még nem vagy isten, még viselned kell emberi mivoltodat, fékezvén mérhetetlen erődöt. Ez lesz a te legnehezebb próbád Héraklész.

Tudom, szükséged lesz még az önmérséklés gyakorlására. Én nem adok több munkát számodra, utadra bocsátlak. Folytathatod, folytatni fogod félisteni létedet, fáradhatatlan leszel, további életedben is erőpróbák és szenvedések várnak még reád. S megjárva útaidat, vajon mit szánnak neked a nemmúló istenek, ki tudja? Amikor még bölcsődben

fekve megfojtottad Héra rád küldött öldöklő kígyóit, s utána édesdeden elaludtál, aggódó, félelemmel eltölt anyád megsejtvén, hogy rendkívüli sors vár rendkívüli gyermekére, Theiresiashoz fordult jóslatért, ki mindent látó vak szemeivel szintén kivételes lényt, kivételes sorsot látott benned, ki előtt szörnyek fognak meghátrálni, emberek meghajolni, s akit nehéz munkái után az istenek is magukhoz fognak emelni. Pythia még jósolta azt is, hogy mérhetetlen nagyságú munkáid, szenvedéseid látva, még a bosszúban leleményes Héra – talán magától, talán Zeusz parancsára – megengesztelődik irántad, s jutalmul hozzád adja feleségül leányát, Hébét, az örök ifúság, a fiatalok erejének istennőjét. Úgy lesz-e valóban, ahogy a jóslatok mondják? Merthogy az istenek szeszélyesek, ármányban végtelenül találékonyak. Én tisztellek téged Héraklész, legyőzhetetlen erődnél is jobban helytállásodért, az önmagad vétkeid beismerő, vállalt vezeklésedért. Ezért próbáltam még némi bizonyosságért faggatni Pythiát, de ő nem volt kegyes hozzám. Csak ült és mormogott maga elé; az sem volt ígéret, és ki tudja, isteni sugallatból jöttek-e hangjai? Ha jól értettem szavait – az övét vagy valaki más égi-földi lényét – valami olyat mondott, hogy keresd meg feladatod, cselekedj emberként, dolgozz és mosolyogj!